

КЛАСИФИКАЦИЯ, ОСОБЕНОСТИ И ЗНАЧИМОСТ НА ВИДОВЕТЕ ТУРИЗЪМ

Туризмът в началото на XXI век се характеризира с огромно видово разнообразие. Това се дължи на много причини, от които по съществените са разширяването на обхвата на рекреационно-туристическите ресурси и от интереса на туристите към новите атрактивни разнообразни дейности, предлагани на туристическия пазар. Днес все още не е приета единна класификация на видовете туризъм независимо че през последните 30 години това е било обект на обсъждане и дискусии на много конгреси и други научни форуми.

У нас Законът за туризма предлага в чл. 3, ал. 4 макрокласификация, която включва седем вида туризъм: ваканционен, културен, екологичен, здравен и балнеоложки, спортен, селски и други.

Изложената в закона класификация е удобна единствено в своята краткост. Основната ѝ слабост е, че чрез нея не могат да бъдат осветлени и изучени подвидовете туризъм. Освен това диференцирането на т.нар. "екологичен" туризъм, според нас, не може да бъде защитено с никакви сериозни аргументи, тъй като всеки вид туризъм и туристическа дейност задължително трябва да са съобразени с нормите на екологията и опазването на околната среда. Вероятно точно по тези съображения отделно обособен вид "екологичен туризъм" не се посочва в известната класификация на М. Нешков (вж. Нешков 2001, прил. 2).

За по-доброто изучаване на видовете туризъм повечето автори използват сегментарния подход, като се позовават на различни критерии (мерило, по което се прави преценка - criterium) за подреждане на отделните таксонометрични единици (вж. Бъчваров 1996, с. 34-41; Нешков 2001; Стоименов 1999, с. 186 - 200). Те могат да бъдат подредени по следния начин.

1. Според националната принадлежност на туристите.
2. В зависимост от потребността, която обуславя пътуването на туристите.

3. Социално-демографска характеристика на туристическия поток.

4. Транспортен критерий.

5. В зависимост от битовото осигуряване на туристите.

6. Критерий времетраене на отдиха и туризма.

7. Критерий географска среда (разположението на туристическата дестинация, към която се насочват туристите).

8. Според начина на провеждане.

9. В зависимост от икономическия и социалния ефект на туризма.

10. Критерий влияние върху околната среда.

11. Класова принадлежност.

12. В зависимост от организационните си форми.

5.1. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТУРИЗМА СПОРЕД НАЦИОНАЛНАТА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ТУРИСТИТЕ

Според националната принадлежност на туристите се различават два основни вида туризъм:

- **международен (външен);**
- **национален (вътрешен).**

Тези два основни вида може да бъдат декомпозирани на местен, **регионален и национален туризъм.**

1. Международният (външен) туризъм се осъществява, когато туристопотокът е съставен от чужди граждани в пределите на дадена страна. При този вид туризъм винаги има преминаване на държавни граници и изразходване на чуждестранна валута за туризъм.

Деленето на туристопотока по произход предопределя диференцирането на два подвида: *активен международен и пасивен международен туризъм.*

- *Активен туризъм* е този, при който чужди граждани посещават примерно Република България и изразходват валута, придобита в собствената им страна. С това се активизира платежният баланс на нашата страна. От гледище на народното стопанство активният международен туризъм се оприличава на износа (скрит износ), понеже осигурява постъпления от чужда валута за страната.

- *Пасивен международен туризъм* имаме в случая, когато български граждани пътуват извън пределите на страната и за своето пътуване и пребиваване зад граница изразходват валута, придобита в Република България. Този вид туризъм се сравнява с вноса (*скрит внос*), понеже води до валутни разходи на страната. Принципът на взаимната икономическа изгода и културния обмен активно съдействат за развитието и на активния, и на пасивния туризъм. Всяка страна сама преценява съобразно обективните условия в каква степен да развива активния и пасивния международен туризъм и да търси най-благоприятното съотношение между тях.

2. Национален (вътрешен) туризъм - осъществява се от туристите в пределите на собствената им страна. Те пътуват до вътрешни дестинации и за тази цел изразходват

национална валута.

5.2. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТУРИЗМА В ЗАВИСИМОСТ ОТ ПОТРЕБНОСТТА, КОЯТО ОБУСЛАВЯ ПЪТУВАНЕТО НА ТУРИСТИТЕ

По този критерий различаваме условно 8 вида туризъм. Те се свързват с рекреационни или познавателни дейности. Най-често наблюдаваме тяхната комбинация.

1. Лечебен туризъм

Лечебният туризъм е известен и под наименованието медицински туризъм. Този вид туризъм е в тясна взаимовръзка с ваканционния или рекреативен туризъм. Практикува се с цел профилактика на здравето или за неговото частично или пълно възстановяване след прекарано заболяване. Туристите се насочват към лечебните места от медицински специалисти или от други препоръки. Лечебният туризъм има разновидности, които се предопределят от природните средства, използвани за въздействие върху човека. Между тях по-важни са следните (вж. фиг.2).

- *Климатолечение* - лечението се извършва под влияние на климатичните фактори. Заболявания се лекуват на планина, на море, в пещери и др. Когато климатолечението е на море, то има връзка с водолечението.

- *Балнеолечение* - използват се основно минералните води като средство за лечение чрез вановодолечение, пиене или комбинирано. Балнеолечението е един от най-старите видове туризъм, упражняван още в римско време и известен под наименованието "термализъм".

- *Морелечение* - включва комбинативно елементи на климатолечението и балнеолечението. При него в основата на лечението са къпане, плуване и слънчевите бани.

- *Калолечение* - лечението се осъществява с езерна или морска кал. Тя съдържа минерални вещества, които действат оздравително на някои заболявания на отделни органи или на цялото тяло.

- *Плодолечение* - лечението се осъществява с дозирана консумация на диви плодове, на грозде - гроздолечение, ябълколечение и мн.др.

- *Млеколечението* не се практикува в България. В Русия, някои азиатски държави и особено в Монголия за лечение се използват кефир, каймакът и кумисът.

2. Ваканционен (рекреативен) туризъм

Този вид туризъм се осъществява предимно през големите ваканционни периоди, които в държавите от Западна Европа, САЩ, Канада и др. са два: летен и зимен.

Туристическите пътувания през тези периоди основно са свързани с активния отдых, необходим за възстановяването на психо-физическите сили на човека, на неговата обща и специфична работоспособност. Именно поради това той е известен и като рекреативен туризъм. Рекреативните дейности по време на ваканционния туризъм много често се съчетават с познавателните, когато в районите на пребиваване изобилстват природни и антропогенни /създадени от човека/ ресурси.

3. Спортен туризъм

Спортният туризъм има силна връзка с рекреативния туризъм.

Спортният туризъм се подразделя на активен и пасивен. В първия случай пътуването и пребиваването е свързано с непосредствено участие в спортно мероприятие. Към него спадат планинския туризъм; алпинизма - води началото си от първото изкачване на вр. Монблан във френските Алпи; спортното катерене - дейност, близка до алпинизма, но освен по скални обекти катеренето се осъществява и на изкуствени катерачни стени в зала; кану-туризъм - практикува се по реките и езерата /например Мазурските езера в Полша или спускането по р. Дунав - ежегодната експедиция TID/; спускане по бързо течащи реки - воден слалом; риболовен туризъм - силно развит във Франция, Финландия, Швеция, Норвегия и др. В Република България риболовният туризъм е по-слабо развит в районите на големите язовирни площи като яз. Тича, яз. Доспат и др.; ловен туризъм - силно развит в Кения, Русия, Монголия, Швеция, Финландия, Полша и др. страни. В България ловният туризъм се организира за чужденци в държавните ловни стопанства, където обстрелът на дивеча е под контрол. Такива са ловните стопанства Шерба, Воден, Паламара в Делиормана и т.н.

Към *активния туризъм* се отнасят и пътуванията за практикуване на различни други видове спорт. На първо място може да се постави *ски-туризмът*. Той има две разновидности:

1/ *Високопланински ски-туризъм* - многодневни ски-преходи със специално оборудвани ски. През последното десетилетие този вид ски-туризъм еволюира в т.нар. *ски-алпинизъм*

. Той е атрактивно занимание за младите туристи в планинските курорти на Европа, САЩ, Канада и други държави. В България ски-туризмът и ски-алпинизмът се практикуват в Рила планина - Мальовишки дял, в Пирин планина - в района на вр. Вихрен, вр. Тодорка, местността Шилигарника и по билото на Централна Стара планина.

2/ *Ски-туризъм в курортните комплекси*. В този случай туристите се обучават в алпийската ски-техника по методиката на “Интер ски” от професионални ски-учители и карат ски по обработени терени - удобни ски-писти, транспортни системи - кабинкови или открити седалкови лифтове, ски-влекове, заведения за бързо хранене, медицинско и планинско-спасително обслужване и др. Практикува се масово от подрастващото поколение и населението в активна трудова възраст. Много често той има състезателен характер. Развит е много добре в Швейцария, Австрия, Италия, Франция и други страни. Успешно се развива в Република България - курортните комплекси Пампорово, Боровец, Банско - местността Шилигарника, Мальовишка долина в Рила и др. места около Стара планина.

Към *активния туризъм* се отнасят и пътуванията за практикуване на футбол, атлетика, волейбол, хандбал, баскетбол и мн. др.

Пасивният спортен туризъм е свързан с пътуване и посещение на спортни мероприятия - манифестации, празненства, олимпийски игри и др. Този вид туризъм е получил особено голямо развитие в страните, където се провеждат елитни спортни състезания. Изграждат се нови селища, стадиони и спортни комплекси, нови хотели, заведения за хранене и други съоръжения за обслужване на туристите.

Спортният туризъм - активен и пасивен ще заема все по-голям дял от международния /външен/ и вътрешния туризъм. Освен че носи големи печалби, той е атрактивен за широк кръг туристи и съдейства за удължаване на туристическия сезон.

4. Културен туризъм

Някои автори го наричат още **“научен” туризъм**. Той е свързан с познавателните интереси и дейности на туристите. Чрез пътуване и посещение на непознати места и държави хората разширяват своите знания и обща култура. В друг случай научни работници, специалисти, студенти, колежани и др. пътуват и осъществяват културен туризъм с определена конкретна цел - проучвания, изследвания, наблюдения и мн. др. Туристопотокът в този случай е сравнително ограничен (вж. Енев 1987, с.16).

Културният туризъм е силно развит в Гърция, Египет, Мароко, Италия, Мексико и Перу. Туристите изучават историята, архитектурата, живота, традициите на народа на посетените държави и др. По подобие на спортния туризъм в началото на ХХІ век културният туризъм се развива интензивно. Това в значителна степен се дължи на разпадането на СССР и социалистическия блок на източноевропейските страни от Варшавския договор. Хората от тези страни получиха свободен достъп до Западния свят, Америка, Африка и Азия.

5. Служебен (официален) туризъм

Пътуванията са с цел участие в официално организирани мероприятия като държавни празници, юбилейни тържества, научни симпозиуми и конференции, бизнес срещи и други подобни. Туристите изпълняват конкретни професионални или служебни задачи.

Разновидност на служебния туризъм е *конгресният туризъм*. Например през 1984 г. в света са проведени общо 6000 международни конгреса. От тях 3797 са организирани в Европа: във Франция - 590, Великобритания - 911, ФРГ - 360, Швейцария - 323 и т.н. (данните са от БАТО, НТИ, кн.7, С., 1985, с.44). Това е факторът, който стимулира много туристически държави да обособят тази дейност в самостоятелни структури, наситени от най-висококвалифицираните туристически кадри. Започва изграждането на специални конгресни комплекси, в които се предлагат пълни пакети туристически услуги с всички екстри. Такива комплекси са изградени и модерно оборудвани в Париж, Рим, Копенхаген, Рим, Москва, в САЩ и на други места по света. За България като съвременни конгресни градове могат да бъдат София - с Народния дворец на културата, Варна и Пловдив.

Служебният туризъм има **два подвида**: *политически* - когато делегация или отделно

лице пътува, за да участва в преговори и други политически изяви и *икономически*

- пътуване и пребиваване за посещение на стокови изложби, панаири и др. Вторият вид туризъм е типичен за Лайпциг, Виена, Дамаск, Пловдив, Милано и др.

6. Религиозен (култов) туризъм

Той е сравнително най-старият вид туризъм. Разпространен е предимно в западния свят. Свързан е с посещение на църква или манастир по повод на някакъв празник и за опрощаване на грехове. Особено притегателни за вярващите са градовете Мека и Медина, Лурд, Рим и др.

7. Обществен туризъм

Произтича от необходимостта да се поддържат връзки с обществото. Пътуването се извършва за посещение на познати, връщане на визити, сватбени пътешествия и др. Туристопотокът се формира основно от изселници в други страни - Полша, Унгария, Югославия, Англия, Испания и др.

8. Транзитен туризъм

В основата му лежи потребността да се премине за кратко време през територията на една страна, за да се посети друга страна в границите на 1, 2, 3 или 4 дни.

5.3. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТУРИЗМА В ЗАВИСИМОСТ ОТ ИЗПОЛЗВАНОТО ТРАНСПОРТНО СРЕДСТВО

В зависимост от използваното транспортно средство са известни следните по-важни видове туризъм.

1. Колотуризм

Най-развит е в страните с равнинен характер на територията - Холандия, Дания, Австрия, Германия и др. Така например в Германия още до 80-те години са трасирани 40 000 км колопътища в екологично чиста среда. В България тепърва предстои бум в развитието на велосипедния туризъм.

2. Туризмът с мотоциклет

Той намалява през последните години в цял свят. Провежда се в края на работните дни през седмицата или в почивните и празничните дни. През последното десетилетие туризмът с мотоциклет е основна дейност на рокерските формации.

3. Железопътен туризъм

Масовизацията на железопътния транспорт поевтини пътуванията и ги прави достъпни и за социално по-слабите слоеве на населението. Железопътният транспорт води остра конкурентна борба с автомобилния транспорт - особено автобусния, където се предлагат много екстри. Експериментите в развитите държави показват, че железниците крият сериозни резерви за усъвършенстването на превоза на туристите. Залага се на високите скорости, сигурността, комфорта и конкурентни цени.

4. Туризмът с кораб

Съвременните кораби за туристически цели представляват мини комплекси. В тях се предоставя изключително разнообразие от услуги и се постига най-висока комплексност на обслужването. Туризмът с кораб съчетава рекреативния туризъм, културния /познавателен/ туризъм, спортния туризъм и мн.др.

5. Круиз

Разновидност на туризма с кораб е **круизът**. Думата круиз (cruise) е английска и на български означава **пътуване,**

кръстосване по море

Етимологичният произход на думата е от латински език и по-точно от термина "crux" - кръст (вж. Енев 1987, с.19).

Круизните пътувания се извършват по затворен кръг и по предварително разработени маршрути и програми. По време на круиза на туристите се осигуряват нощувки, храна, артистични програми, ползване на басейни, бръснаро-фризьорски и козметични салони, прожекции на филми, посещение на театър, опера и др.

6. Автомобилен туризъм

Относителният дял на автотуристите заема първо място в общия туристически поток. За страните от Централна Европа пристигащите със собствени автомобили туристи заемат към 80 % от общите пристигания с всички останали видове превозни средства. В страни като Испания, ФРГ и Швейцария посещенията с автомобил надвишават 90 %. И в Република България автотуризмът вече заема над 76 % от общите туристически посещения.

7. Авиотуризм

Един от най-разгърнатите видове туризъм е самолетният. Това се дължи на факта, че в експлоатация влизат все по-модерни самолети. Те развиват голяма скорост и преодоляват за кратко време големи разстояния; притежават комфорт, отговарящ на изискванията на съвременните туристи; голяма маневреност и др.

Заедно с тези предимства самолетът има и някои сериозни недостатъци: високи цени, които не могат да се понасят от социално по-слабите слоеве на населението; известна несигурност в полетите, особено при бури, мъгли и други форсмажорни природни

явления.